

Területi Statisztika

Közzététel: 2023. október 2.

A tanulmány címe:

A tízezer fő alatti vidéki önkormányzatok fejlesztéseinek eloszlása Magyarországon, 2010–2018

Szerzők:

Gerencsér Ilona–Goda Pál

<https://doi.org/10.15196/TS630504>

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) Területi Statisztika c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány, vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

- 1) A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
- 2) A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átadható, térítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
- 3) A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
  - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
  - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
  - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
- 4) A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, haszonszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Szt. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
- 5) A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
- 6) A 3. a)–c.) pontban foglaltak alapján a Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:

„Forrás: Területi Statisztika c. folyóirat 63. évfolyam 5. számában megjelent, Gerencsér Ilona–Goda Pál által írt, A tízezer fő alatti vidéki önkormányzatok fejlesztéseinek eloszlása Magyarországon, 2010–2018 c. tanulmány”

- 7) A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképpen egybe a KSH, vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

A tízezer fő alatti vidéki önkormányzatok fejlesztéseinek eloszlása Magyarországon, 2010–2018

The distribution of development in rural municipalities with less than 10,000 inhabitants in Hungary, 2010–2018

Gerencsér, Iлона

Agrárközgazdasági Intézet
E-mail: gerencser.ilona@aki.gov.hu

Goda, Pál

Agrárközgazdasági Intézet
E-mail: goda.pal@aki.gov.hu

Az elérhető uniós pénzügyi források elsődleges célja a területi különbségek, illetve egyenlőtlenségek csökkentése. A tanulmány a települések közösségeire, illetve a közösségépítést befolyásoló tényezőkre ható uniós társfinanszírozású önkormányzati pályázatokat elemzi országos szinten. A szerzők a pályázati felhívások szerint mutatják be az elnyert pályázatok térbeli megoszlását, majd a pályázati források és a települési változók közötti kapcsolatokat elemzik, végül felvázolják a pályázatok település/közösség fejlődésére gyakorolt hatását, illetve problémamegoldási javaslatokat tesznek. Az eredmények arra engednek következtetni, hogy a jövőben az önkormányzatok nem csupán mint delegált állami feladatokat ellátó szerv fognak működni a vidéki településeken, hanem nélkülözhetetlenek lesznek a fejlődés előmozdításában és az aktív közösségek kialakításában is.

Kulcsszavak:

közigazgatás,
pályázatok,
fejlesztéspolitikai forrásadszorpció,
közösségépítés

The primary objective of the available EU financial resources is to reduce territorial disparities and inequalities. The study analyses EU co-funded municipal tenders at national level that have an impact on the communities of settlements and the community-building factors. The authors present the spatial distribution of the awarded tenders according to the calls for proposals, then they analyse the correlations between the funding and the municipal variables, and finally they outline the impact of tenders on the development of the settlement/commu-

Keywords: public administration, tenders, absorption of development resources, community building

nity and suggest problem-solving solutions. The results show that in the future, local governments will not only act as a delegated public organisation in rural municipalities but will also be essential for promoting development and creating active communities.

Beküldve: 2022. szeptember 6.

Elfogadva: 2022. november 11.

Bevezetés

A regionális tudományágon belül kiemelt kutatási teret kap a különböző területi szintek (országok, régiók, települések) közötti eltérések, területi egyenlőtlenségek okainak feltárása (Lasuén 1973, Wallerstein 1974, Nemes Nagy–Tagai 2009, Shishmanova 2010, Lengyel 2013), amely egyenlőtlenségek Enyedi (2000) szerint általában az erősek javára növekednek. A különbségeken nem elsősorban a földrajzi és természeti adottságokat értjük, sokkal inkább azokat, amelyek gazdasági és társadalmi okokra vezethetők vissza. A kutatásokban megfogalmazott iránymutatások lassan megjelentek a regionális és vidékfejlesztési politikában is. Ennek nyomán elindult a kevésbé fejlett térségek fejlődési lehetőségeinek feltárása, valamint vele párhuzamosan felzárkóztatásuk elősegítése, különböző támogatási eszközök segítségével.

A fejlesztések során felértékelődött a helyi szintű kezdeményezések és beavatkozások jelentősége is. A régiók és városok fejlődésében egyre gyakrabban helyezték előtérbe a helyi tényezőket (Muller 1977, Bartke 1985, Lackó 1987, Hagggett 2006, Salamin 2006, Tóth 2013), ami nem csupán a környezeti és gazdasági erőforrások hatékony alkalmazását jelentette, hanem a társadalmi aktivitást is. A helyi közösségek szerepvállalása és aktivitása nemcsak a változó világ új kihívásaihoz való alkalmazkodásban, hanem a területi különbségek csökkentésében is fontossá vált (Enyedi 2000, Hahn 2004, Molnár 2013, Jóna 2013, Horváth 2013, Bodor–Grünhut 2014, Kassai 2012, 2018). A vidéki településeken a fejlesztések terén a közösségek kulcsszereplői az önkormányzatok lettek. Ezért tanulmányunkban többek között választ keresünk a következő kérdésekre: az önkormányzati fejlesztések mennyire illeszkednek, illetve járulnak hozzá a fejlődési elvárásokhoz; találkoznak-e a közösségi igények a pályázati lehetőségekkel? A területi fejlődés kérdésének e nézőpontból történő megközelítésétől azt várjuk, hogy eredményeinkkel hozzájárulhatunk a területi kutatások további árnyalásához.

A tanulmány a közösség és az önkormányzati fejlesztések szakirodalomban megjelenő elméleti keretei, valamint a kutatás módszertanának ismertetése után az önkormányzatok pályázati aktivitását részletezi. Először pályázati felhívások szerint mutatja be az elnyert pályázatok térbeli megoszlását, majd a pályázati források és a települési változók közötti kapcsolatokat elemzi, végül felvázolja a pályázatok település/közösség fejlődésére gyakorolt hatását, illetve problémamegoldási javaslatokat tesz.

Szakirodalmi áttekintés

Vidéki társadalom

A vidéki gazdaság változása határozottan leképeződik a vidéki társadalom jellemzőiben. A gazdasági viszonyok átrendeződése együtt járt a népesség dinamikus átalakulásával, ami korábbi egyenlőtlenségeket erősített meg (Kulcsár–Obádovics 2016). A vidéki társadalom változása sokkal nehezebben mutatható ki, mint a gazdaságé, mivel jellemzői nem minden esetben nyilvánulnak meg egyértelműen a fizikai térben. A vidéki társadalom gondolkodásmódját nagyban befolyásolja a róla alkotott és neki tulajdonított szerepkör. A vidékkel kapcsolatban Kovách több írásában rámutatott, hogy két szellemi beállítottság jellemző: az egyik a vidéki idillt, a másik a vidék elmaradottságát emeli ki (Kovách 2012, Kovách–Kristóf 2006). Csurgó (2007) is két vidékképet különböztet meg: a problémacentrikusat és az élményorientáltat. Míg az előbbi a társadalmi-gazdasági problémákat helyezi előtérbe és a vidéket ezekkel azonosítja, az utóbbi a hagyományos falusi idill szimbólumait, a nemzeti hagyományokat és a megőrzött természeti jellemzőket (Megyesi 2007).

A falusi életmód változását Enyedi (1980) három tényezőre bontja: (1) falusi gondolkodásmód, értékrend; (2) életszínvonal, jövedelem, társadalmi juttatások és fogyasztás; (3) életkörülmények, melyek a lakóház és a falusi település infrastruktúrájának színvonalát, valamint a kereskedelmi, az oktatási és az egészségügyi ellátást foglalja magában.

A falusi értékrend változását mutatja a vidéki társadalmak és közösségek önszerveződése, valamint az életmód modernizációja (Molnár 2013, Kassai 2012, Ludescher 2017). Attól függően, hogy milyen emberek élnek a különböző helyeken (más kultúrájú, tehetségű, szorgalmú, képességű), másként hasznosítják az adottságokat és mások lehetnek a törekvéseik, így a konkrét helyek más és más tartalommal telítődnek (Faragó 2016). A falvak olyan demográfiai és gazdasági átalakuláson mentek át az elmúlt közel fél évszázad alatt, ami „kihat a lakosság életmódjára, gondolkodására és közösségi életére is” (Ludescher 2017: 4. o.). A változások nemcsak a lakosság mindennapjait befolyásolják, de hatással vannak a kultúra, a helyi szokások megőrzésére is.

Az önkormányzatok szerepe a közösségek fejlődésében

A helyi társadalom fejlődése szempontjából Bóhm (1999) három közvetítő mechanizmust jelölt meg:

- a) termelés és fogyasztás (foglalkoztatottság stb.),
- b) közigazgatás (mely segítheti vagy gátolhatja a helyi érdekek intézményesülését),
- c) kommunikáció (információáramlás, érték- és ideológiaközvetítés).

Míg a termelés az egyéni vagy társas gazdasági szervezetek révén, a közigazgatás az önkormányzatokon keresztül fejt ki hatását, addig a kommunikáció az önkormányzatokon és a helyi civil szerveződésekön keresztül valósul meg. A megjelölt

három terület bizalmon és együttműködésen alapuló szerveződése teremthetik meg az alapot a fejlődéshez.

Tömpe (2007) vizsgálatai szerint a bizalom és a közösségekhez kapcsolódás (civil aktivitás) mentén mérhető leginkább a társadalmi tőke. Úgy látja, hogy a társadalmi tőkében gazdagabb vidéki térségek sikeresebbek a fejlesztések megvalósításában.

A kelet-közép-európai országokban 1990 után modellváltás zajlott le, a centralizált, államközpontú államigazgatást kellett demokratikus közigazgatással felváltani. Új alapokra kellett helyezni a központi és a helyi szervek kapcsolatát, s az állami és az önkormányzati feladatok megvalósítását is. A régió államait folyamatos útkeresés jellemezte (Horváth–Józsa 2016). A helyi önkormányzatok polgármesteri hivatalai ekkor fontos szerepet töltenek be mind az önkormányzati és államigazgatási feladatellátás, illetve önkormányzati adminisztráció, mind pedig – e feladatokkal összefüggésben és azokhoz szorosan kapcsolódva – az önkormányzattal kapcsolatba kerülő ügyfelek ügyeinek intézése, a „köz szolgálata” területén (Feik 2016). Az önkormányzatok létrejöttét követően működésüket folyamatosan reformált közigazgatási közegekben végezték.

„Az elmúlt huszonöt év a területi közigazgatási reformok szempontjából három szakaszra tagolható. Az első az önkormányzati törvény elfogadása 1990-ben, ami lényegében a területi irányítás rendszerváltását jelentette, a második a megteremtett önkormányzati rendszer korrekcióját megcélzó reformintézkedések, koncepciók hosszan elhúzódó és lényegében sikertelen korszaka 1994–2010 között, a harmadik pedig a 2010-ben megválasztott kormány gyökeres, alkotmányos mélységű reformjai sorában az új önkormányzati törvény megalkotása és beüzemelése, egy új területi kormányzási modellt eredményezve” (Pálné Kovács 2013: 73. o.).

A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény kezdeti tapasztalatait az erősen széttörédezett helyi-területi kormányzás és az alulfinanszírozás, illetve szűk kapacitások miatt túlterhelt feladatellátás jellemezte. A kormányzat a működéssel összefüggő problémák megoldása érdekében fő feladatának az integrációt, s ezzel a költséghatékonyabb és a szolgáltatásokat jobb minőségben megszervezni képes kormányzási modell irányába való elindulást tűzte célul. Az önkormányzatok működését és szerepkörük bővülését hozta magával a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény elfogadása, amely hozzájárult ahhoz, hogy a tisztán közigazgatási reformlépéseknél sokkal sikeresebben összerelje az önkormányzati szektor szereplőit a fejlesztési forrásokért folyó versenyben. Az önkormányzatok az 1990-es évek eleji atomizálódását felváltotta a települési polgármesterek körzeti szintű együttműködése (Gajduschek 2012, Pálné Kovács 2013, Bencsik 2017, Dobos 2018, Zongor 2020).

Az új önkormányzati törvény a feladatok átrendeződésével egyidejűleg megváltoztatta az önkormányzatok forrásszerkezetét. A leglényegesebb változás a személyi jövedelemadó kikerülése volt a források közül, illetve csökkentek az állami támogatások is. Az önkormányzatok feletti törvényességi felügyelet szintén szigorodott,

ugyanakkor a helyi mérlegelésben csökkent az önkormányzatok mozgástere (Agg 2013, Pálné Kovács 2016). A hozzájárulásokat ezt követően már feladatellátáshoz kötik, illetve adósságot keletkeztető kötelezettségvállalást csak a kormány előzetes hozzájárulásával köthetnek (Sivák 2014, Bencsik 2017).

Az önkormányzatokra több oldalról nehezedett nyomás. Ez egyrészt a kieső működési és támogatási források pótlásából, másrészt a korábbi életszínvonal fenntartásának biztosítása, illetve a választási ciklusok által gerjesztett fejlesztési kényszerből fakadt. Részben ezzel magyarázható a településen belüli és a települések közötti együttműködések kialakulása.

A terület- és vidékfejlesztés meghatározó kérdései közé tartozik a települések népességmegtartó képességének és a lakosság életminőségének javítása. Mostanra bebizonyosodott, hogy a létező problémákra gyakran nem lehet tartós, fenntartható megoldást találni tisztán külső erőforrások felhasználásával (Czene–Riczy 2010). Míg a hagyományos fejlesztési politikák központi irányítású, ágazati szintű fejlesztések megvalósulását eredményezték, addig az alulról szerveződőket a területi versenyhez, a realitásokhoz, illetve a térség sajátosságaihoz jobban illeszkedő fejlesztések jellemezték. Ez utóbbinál alapvető a helyi kulcsszereplők, az önkormányzati és üzleti szféra közötti konszenzus, a horizontális együttműködés. Nem a pénzügyi források az elsődlegesek, hanem a globálisan versenyző helyi cégek versenyelőnyeikhez szükséges háttér (képzések, innovatív intézmények stb.) megerősítése, a kulcsfeltételek biztosítása (Lengyel 2013, Kabai–Szabó 2016). A gyakorlatban a bottom-up rendszerek működése jelentősen függ attól, hogy milyen mértékű a döntési kompetenciák átadása (decentralizáció), valamint milyen formában áll rendelkezésre helyi erőforrás, és mennyiben kell központi források megszerzésére törekedni (Tóth 2013, Somlyódy Pfiel 2020).

Nemes–Varga (2015) szerint a hazai vidékfejlesztés és településpolitika egyik legnagyobb kihívása, hogy élő, sorsuk alakításában aktívan részt vevő közösségeket hozzon létre, mert enélkül a kisebb-nagyobb fejlesztési forrásokkal nem lehet tartós eredményeket, strukturális változásokat elérni. Az önkormányzatok a bizalom kialakulásával a közösségek létrejöttét több területen is előmozdíthatják, például a civil szervezetek és a lakossági szerepvállalás ösztönzésével (Pupek 2006).

Az új területi egyenlőtlenségek az emberi tudás földrajzi különbségeit tükrözik (Enyedi 2004). Az endogén fejlesztési elméletek szempontjából is kiemelt szerepe van a humán tőkének, mely jelentősen befolyásolja az egyes térségek fejlesztési lehetőségeit és így a területi egyenlőtlenségek alakulását is. A humán erőforrás fejlesztését a területi egyenlőtlenségek mérséklését célzó fejlesztési politikák alapvető célkitűzésének kell tekinteni. Ez tükröződik vissza a fejlesztésekre szánt pénzügyi erőforrások felhasználásakor is. Azok a térségek (regionális központok, nagyvárosok) használják fel a fejlesztési források jelentős részét, ahol helyi szinten magas a társadalmi aktivitás és megtalálhatók az alapvető erőforrások (Goda–Kassai 2011, Farkas–Kovács 2018).

Ezt támasztja alá Bódi–Bóhm (2000) megállapítása is, miszerint sikeres helyi társadalmak ott lehetnek, ahol olyan öntevékeny, menedzsertípusú önkormányzat van, amely engedi érvényesülni a lakosságot is, és a közös célok érdekében összefogja azt. Ezek az önkormányzatok lesznek a fejlesztések és az aktív közösségek létrejöttének előmozdítói.

Az önkormányzatok a közösségek kulcsfontosságú pályázó szereplőivé váltak. Meghatározó szerepet töltenek be mind a külső, mind pedig a belső erőforrások mozgósításában.

Közösségépítő munkájuk egyik szegmense a civil szervezetek létrejöttének, illetve a már meglévők működésének támogatása. Az ehhez szükséges anyagi források nagy része – az egyéb fejlesztési, beruházási forrásokhoz hasonlóan – uniós szintről származik. A közösségi élet fejlesztéséhez szükséges források megszerzésében ezért mindkét fél érdekelt.

Az önkormányzatok másik lényeges szerepe abban áll, hogy megfelelő környezetet teremtsenek a sikeres üzleti élethez. A helyi gazdaságfejlesztés a vállalkozói szféra, a közösség és az önkormányzatok együttműködésén alapul (Swinburn et al. 2004). A sikeres helyi egyéni vagy társas vállalkozások, valamint az állami szektor produktív együttműködése kedvező életkörülményeket és élhető teret jelenthet a közösségek számára. A prosperáló vállalkozásokhoz ugyanakkor vállalkozóbarát környezetre van szükség, mely elősegíti a gazdaság felvirágzását.

Az uniós csatlakozást követően megvalósult településfejlesztések jelentős része a sikeres önkormányzati pályázatoknak köszönhető. A források hatékony felhasználása a helyi társadalmak számára egyáltalán nem közömbös, hiszen a fejlesztési forrásokkal a regionális különbségek jelentős mértékben mérsékelhetők (Bódi–Fekete 2006, Nagy 2006). Emellett működésüket a közpolitika igyekszik az önfinanszírozó képesség felé elmozdítani, ami azt igényli az önkormányzatoktól, hogy szakítsanak az eddigi intézményfenntartói és szociálpolitikai beidegződéseikkel (Csépainé Széll 2011). A települések egyedi adottságaikkal és lehetőségeikkel a településpolitika által nyújtott kereteken belül élhetnek, amely országos és helyi szinteken egyaránt megjelenik (Rechnitzer–Smahó 2011).

A kutatás alapadatai, módszere

A tanulmány az önkormányzati pályázatok térbeli vizsgálatára, valamint a statisztikai adatok kvantitatív kutatására épül.

Területi lehatárolás

A kvantitatív kutatás adatbázisának kialakításához a magyarországi települések közül, az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) vidéki települési lehatárolása alapján, a tízezer fő alatti lakosságszámmal rendelkezőket választottuk ki. Egy település akkor kerülhetett ebbe a kategóriába, ha a vizsgált évek mindegyikében (2010–

2018) lakosság száma tízezer fő alatti volt. Így 2796 települést (az összes magyarországi település 88,6%-át) vontunk be a vizsgálatba. A minta által lefedett összlakosság lélekszáma 3 755 666 fő, az ország teljes lakosságának 38,4%-a [1].

További módszertani megjegyzés, hogy a települések jogállása a mintába való kerülést nem befolyásolta. A városi cím megszerzése ugyanis nem jelenti automatikusan a városi funkciók meglétét is. Továbbá, míg az 1990-es években a városi cím gazdasági előnyökhöz, pluszbevételhez juttatta a cím birtokosát, ami ezáltal torzította volna a kutatást, addig napjainkban ez a támogatási forma megszűnt. Ezért arra a következtetésre jutottunk, hogy a városi jogállású települések adatai nem torzítják a mintából kapott eredményeket.

Időbeli lehatárolás

A magyarországi fejlesztési források az Európai Unió (EU) hétéves fejlesztési/tervezési ciklusait képezik le, ezért a vizsgálat időbeli lehatárolása illeszkedik ezen időszakhoz. A központi fejlesztési beavatkozások társadalomra gyakorolt hatása(i) sokszor csak évek múltán jelentkeznek, ezért longitudinális vizsgálat lefolytatása mellett döntöttünk, azaz több egymást követő évet választottunk mind az elnyert fejlesztési források, mind pedig a támogatások elemzéséhez.

A vizsgálat során az első teljes európai uniós pályázati ciklusban (2007–2013) hazánkban folyósított fejlesztési források hatására fókuszáltunk. A pályázó önkormányzatok ekkorra a forráslehívás terén rendelkeztek már némi tapasztalattal. Így nemcsak az elnyert pályázatok számát, hanem feltételezhetően a nagyobb pályázati aktivitást mutató önkormányzatok kilétét is megismerhettük. A források elnyerésénél a pályázó nem zárja ki magát egy korábban, akár az előző évben elnyert támogatással az újabb pályázat benyújtásától, ezért négy egymást követő évet (2010, 2011, 2012 és 2013) választottunk ki az elnyert pályázatok vizsgálatához. A kiinduló évet (2010) az indokolta, hogy a 2007–2013-as pályázati ciklus körülbelül másfél éves csúszásban volt a tervezetthez képest, ehhez adódott hozzá a közel ugyanekkora időtartamú pályázatbírálási folyamat. Az első támogatási szerződések aláírásának és a projektek megvalósításának többsége 2010-től indult.

A települési változókat a 2013 és 2018 közötti évekre vonatkozóan elemeztük. A változók kiválasztásánál figyelembe kellett venni azok elsődleges tartalmát, valamint általános irányelvként a SMART-kritériumot.¹ A felhasznált statisztikai adatok jelentős része az [1–7] adatbázisokból származtak (1. táblázat).

¹ Az angol mozaikszó azokat a feltételeket határozza meg a különböző indikátorokkal szemben, amelyekkel rendelkezniük kell ahhoz, hogy a valóságot a lehető legkisebb információvesztéssel leírassák. Ezért az indikátornak specifikusnak (S) kell lennie, azaz a keresett jellemzőre leginkább alkalmasnak; fontos a mérhetőség (M), amely mögött számszerűsíthető információk vannak; az elérhetőség (A) olyan információs rendszert takar, amely hozzáférhető, és amelyből a szükséges információk kinyerhetők; a relevancia (R) az indikátor valós és hasznos voltára utal; míg az időszerűség (T) megköveteli, hogy beazonosítható legyen az indikátor időpontra vagy időszakra vonatkozó tartalma (Goda 2012).

1. táblázat

A vizsgálat során felhasznált adatbázisok
Databases used in the study

Adatok	Adatforrás	Időszak	
		2013–2018	2010–2013
Területi statisztikai adatok rendszere	[1]	x	
Területi statisztikai adatok rendszere	[2]	x	
Szja-fizető	[3]	x	
Önkormányzati adatok	[4]	x	
Intézményi ellátottság	[5]	x	
Veszélyes hulladéokra vonatkozó adatok	[6]	x	
Pályázati adatok	[1–2], [7]		x

Megjegyzés: A vizsgálatba vont változók körét a Melléklet M1. táblázat tartalmazza.

Először a települések életkörülményeit leíró változókat, majd a pályázatok körét határoztuk meg. Az előbbinél támpontot nyújtottak a közelmúltban végzett hasonló jellegű kutatások mutatói is. Ilyen volt Lukovics (2008) térségek versenyképességét vizsgáló, 78 indikátorból álló, valamint Kis–Goda (2013) Pest megye településeinek versenyképességét feltérképező mutatókészlete. A változók kiválasztásánál további segítséget nyújtott a 67/2007 (VI. 28.) OGY határozat 3. számú melléklete. A felsorolt mutatók közül többet nem tudtunk a kutatás során figyelembe venni. A teljesség igénye nélkül ilyen volt például a külföldi érdekltségű vállalkozások statisztikai létszáma, a szolgáltatásban foglalkoztatottak aránya, a felsőfokú oklevéllel rendelkezők száma, az egyetemet, főiskolát végzett foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatotton belül, a helyben dolgozó, legalább középiskolai végzettséggel rendelkező lakónépesség stb. Utóbbiakról, illetve azokról a mutatókról, amelyeket nem vettünk be a vizsgálatba, általánosan megállapítható, hogy értékük a legtöbbször nulla volt.

Goda–Kassai (2011) kutatási módszertana a pályázati források kiválasztásánál bizonyult hasznosnak. Ennek megfelelően azokat az operatív programokat vontuk be a kutatásba, amelyek elsődleges célja a területi egyenlőtlenségek közvetlen vagy közvetett módon történő mérséklése volt. A pályázatok köre tovább szűkült azáltal is, hogy kutatási célunkhoz illeszkedve közülük csak azokat tudtuk figyelembe venni, amelyeket önkormányzatok is megpályázhattak. Emiatt döntöttünk úgy, hogy nem csupán kifejezetten vidékfejlesztést célzó pályázatok kerüljenek be a kutatásba, hanem más operatív programok által meghirdetett és az önkormányzatok számára elérhető pályázatok is. A vidékfejlesztési pályázatok közül nem tudtuk felhasználni a LEADER-pályázatokat sem, mivel a nyilvános adatbázisban ezekről csak összesített és nem szektoronkénti támogatási adatokat tettek elérhetővé.

Alkalmazott módszerek

Elemeztük a pályázatok számának, valamint az elnyert források (ezer és egy főre vetített) térbeli megoszlását. Ezt követően a metrikus változók között lévő kapcsolatot többváltozós statisztikai módszerek segítségével vizsgáltuk. Először is a települési változókból összehasonlítható mutatókat képeztünk. A települési mutatókon főkomponens-elemzést, majd korrelációs számítást, indexszerkesztést, végül klaszter-elemzést végeztünk.

A főkomponens-elemzést a lakossági életkörülményeket leíró mutatók közötti kapcsolat feltárására, illetve csoportosítására alkalmaztuk, és segítségével csökkentettük a mutatók számát. A mutatók faktorokba történő rendezésének feltételeit a korrelációs mátrixszal, az Anti-image mátrixszal, mintavétel megfelelőségi (Measure of Sampling Adequacy – MSA-) értékkel, a Kaiser-Meyer-Olkin (KMO-) kritériummal, valamint Bartlett-tesztel jellemeztük. A faktorsúlymátrix rotálásához a Varimax rotációt alkalmaztunk.

Az elemzés következő lépése a faktorok mutatói és a pályázati források közötti kapcsolat feltárása volt, amit korrelációs számítással végeztünk el. A vizsgálat segítségével a változók közötti összefüggés szorosságát, a kapcsolat erősségét, intenzitását mutathatjuk ki. Az eljárás során nem teszünk különbséget függő és független változók között. A kapcsolatok szorosságának és irányának a meghatározására a lineáris korrelációs vagy más néven Pearson-féle együtthatót (jele: r) célszerű alkalmazni, amelynek értéke -1 és $+1$ között mozog.

A települések pályázati mutatóinak külön-külön történő vizsgálata alapján nem nyílna mód általános megállapítások megfogalmazására. Ezért a mutatókat együttesen elemeztük, ami lehetővé tette a fejlesztések hatásainak összetett vizsgálatát. Az önkormányzatok forrásadszorpció indexének (FAIö) kialakításához Kassai (2012) LEADER helyi akciócsoportokra (HACS) képezett indexszerkesztési technikáját adaptáltuk, aki pedig Obádovics (2006) demográfiai korindexét és Goda (2012) térségindex-szerkesztési technikáit használta fel. Kassai módszerének lényege, hogy a HACS tagjai által kitöltött kérdőív válaszait egy-egy részindex köré sorakoztatta fel. A válaszok közötti kapcsolatot keresztábra-elemzéssel tárta fel, mivel azok nominális és ordinális mérési szintűek voltak. Ezt követően részben szubjektív módon döntötte el, hogy mely kérdések tartoznak egy-egy indexhez. A kérdésekre adott válaszok pontértékeit részindexenként összesítette, majd az egyes indexeket a részindexek számtani átlagaként határozta meg.

Az indexszerkesztés során hasonló elvet követtünk, azzal a különbséggel, hogy a változók közötti kapcsolat feltárása nem volt célunk. Először az önkormányzatok valamennyi elnyert pályázati jogcíméhez külön-külön pontértékeket rendeltünk, annak alapján, hogy az adott pályázatból hány éven keresztül jutott forráshoz a település 2010 és 2013 között. A pontértékek 0 és 4 közötti értéket vehettek fel. A település ennek megfelelően 0 pontot kapott, ha nem volt egyetlen évben sem nyertes pályázata, 1 pontot, amennyiben egy évben, 2 pontot, amennyiben két évben,

3 pontot, ha három évben, illetve 4 pontot, amennyiben minden évben forráshoz jutott az adott jogcímen belül. A hét pályázati jogcím mindegyikéből ennek megfelelően hét részindexet képeztünk településenként. A részindexek értéke 0 és 1 között változott. A 0-hoz közeli érték azt jelentette, hogy a település forrásadszorpciós képessége gyenge, míg az 1 vagy ehhez közeli érték pedig azt, hogy erős. Az egyes részindexeket nem súlyoztuk, mert a települések fejlődéséhez valamennyi forrást fontosnak tartottuk. A FAIő értékét a részindexek számtani átlagaként határoztuk meg, mivel egyes részindexek értéke nulla is lehetett.

Az önkormányzatok pályázati aktivitásából, azaz a pályázatonként számított és összesített forrásadszorpciós indexek alapján a településtípusok csoportosítására klaszterelemzést végeztünk (Sajtos–Mitev 2007). Nagy elemszámú mintánk (972 és 1824 település) okán a nem hierarchikus (K-középpontú) klaszter mellett döntöttünk.

Eredmények

A pályázatok térbeli eloszlásának vizsgálata

Az elnyert pályázatok számát és összegét tekintve is a legsikeresebbnek az ÚMVP Falumegújítás és -fejlesztés intézkedés (továbbiakban: ÚMVP falumegújítás) bizonyult. A vizsgált önkormányzatok több mint 46%-a jutott forráshoz ebből a pályázatból, melynek célja a települések környezetét és megjelenését javító kis léptékű infrastruktúra-fejlesztéseinek támogatása, valamint piacok és játszóterek létrehozása, illetve fejlesztése. A Dunántúl délnyugati részén, illetve Észak-Magyarországon fordultak elő 200 millió és 300 millió forintos ilyen célú támogatások a vizsgált időszakban (1. ábra).

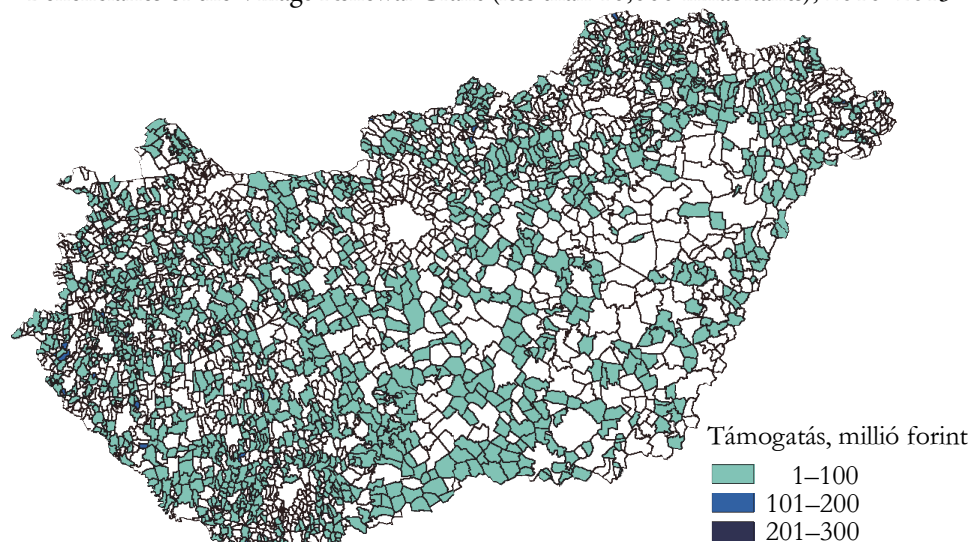
A második legnépszerűbbnek az ÚMVP Vidéki örökség megőrzése és fenntartható fejlesztése elnevezésű pályázat (továbbiakban: ÚMVP vidéki örökség megőrzése) bizonyult. Az elnyert támogatás a településkép és a környezet állapotának javítására, az épített, természeti és kulturális örökség, valamint a helyi identitás megőrzésére, megújítására, a települések vonzerejének növelésére volt felhasználható. A tízezer fő alatti önkormányzatok több mint 24%-a nyert ebből a támogatásból. A 250 millió forintot meghaladó ilyen célú pályázatok jellemzően a Dunántúlon, illetve az ország északi, keleti részében fordultak elő a vizsgált időszakban (2. ábra).

A középmezőnyben foglalt helyet az ÚMVP Integrált Közösségi és Szolgáltató Tér (IKSZT) elnevezésű felhívás, amelyre a vizsgált önkormányzatok 14,8%-a sikeresen pályázott. A pályázat célja volt a helyben elérhető alapszolgáltatások körének bővítése, minőségének és hozzáférhetőségének javítása, többfunkciós szolgáltató központok létrehozásával, a többnyire kihasználatlan épületek felújítása és műszaki korszerűsítése révén. Jellemzően a 3000 fő alatti települések (89%) tartoztak ebbe a kategóriába, és több mint 90%-uk esetében az ilyen célú támogatás nem haladta meg a 300 millió forintot (3. ábra).

1. ábra

**Az ÚMVP falumegújítás pályázati támogatásból részesült önkormányzatok
(tízezer fő alatt), 2010–2013**

Beneficiaries of the Village Renewal Grant (less than 10,000 inhabitants), 2010–2013

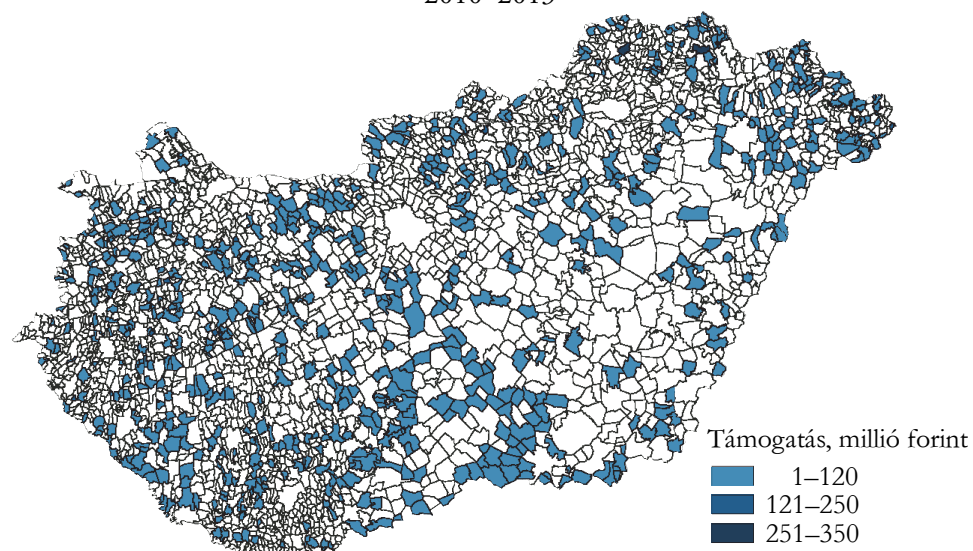

Forrás: [2] alapján saját szerkesztés.

2. ábra

**Az ÚMVP vidéki örökség megőrzése pályázati támogatásból részesült
önkormányzatok (tízezer fő alatt), 2010–2013**

Beneficiaries of the Rural Heritage Preservation Grant (less than 10,000 inhabitants),
2010–2013

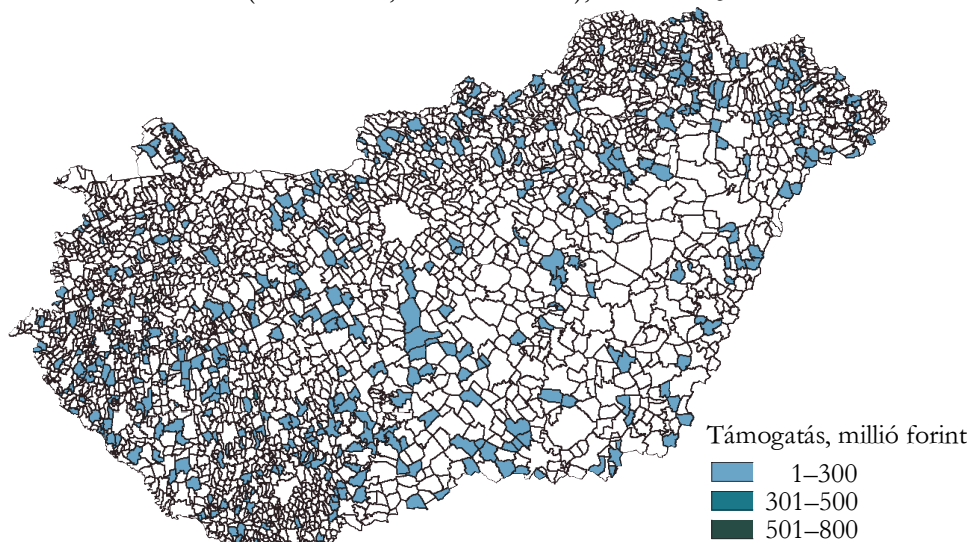

Forrás: [2] alapján saját szerkesztés.

3. ábra

**Az ÚMVP IKSZT pályázati támogatásból részesült önkormányzatok
(tízezer fő alatt), 2010–2013**

Beneficiaries of the Integrated Community and Service Space (IKSZT) Grant
(less than 10,000 inhabitants), 2010–2013

Forrás: [2] alapján saját szerkesztés.

Az önkormányzatok 23%-ának sikerült forráshoz jutnia a Környezet és Energia Operatív Programból (KEOP), amely a környezetbarát, megújuló energiaforrást hasznosító rendszerek kiépítését ösztönözte. Az önkormányzatok energiatakarékoságra és energiahatékonyságra való törekvését tükrözi a programon belüli aktivitásuk. A nyertesek 71%-a 3000 fő alatti települések önkormányzata volt.

A Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP) a vizsgált önkormányzatok közel 21%-át (575 települést) érintette. Az elnyert támogatási összeget főleg a hátrányos helyzetű munkanélküliek munkába állását, az innovatív foglalkoztatási modellek kialakítását, valamint a tartósan alacsony jövedelműek gazdasági aktivizálását elősegítő programokra fordíthatták az önkormányzatok. Az ilyen célokra összesen elnyert támogatás több mint 45%-a az 5000 főnél kevesebb lakossal rendelkező településekre érkezett.

A Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program (TIOP) kínálta pénzügyi forrásokból a vizsgálatba bevont települések 8,4%-a részesült. A pályázat célja elsősorban a munkaerőpiaci politikák eredményességének és hatékonyságának javítása volt. E támogatások 25%-át az 1000 és 2000 fő közötti, valamint az 5000 fő feletti települések vették igénybe.

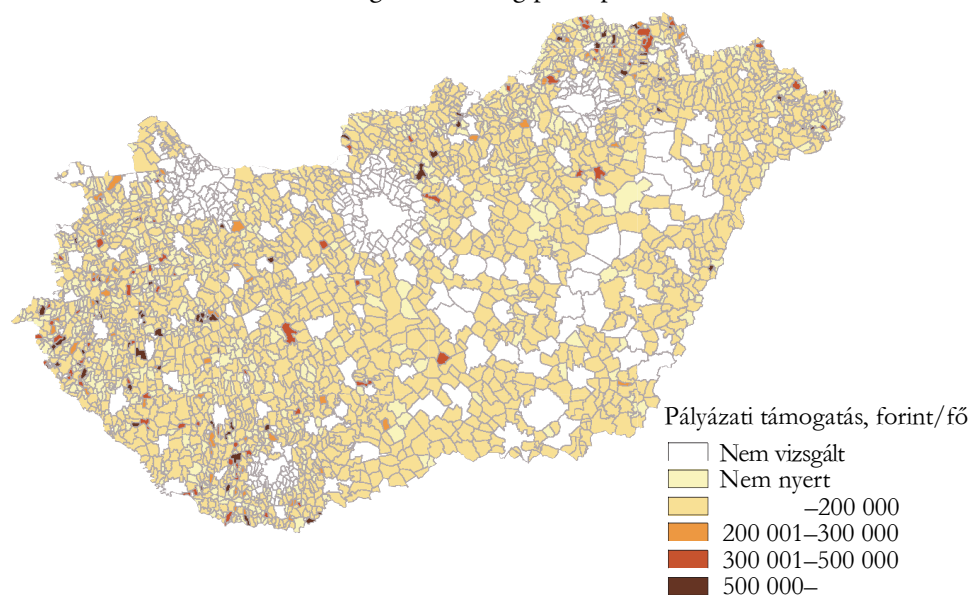
Az önkormányzatok talán a legkevésbé a Közlekedés Operatív Program (KÖZOP) nyújtotta támogatásokat aknázták ki. Az önkormányzatok mindössze

0,7%-a jutott ehhez a forráshoz a vizsgált időszakban. Az alacsony pályázati arány-
nak több oka is lehetett: egyrészt a fejlesztés jellegéből következően ezeket a beru-
házásokat ugyanis a települések nem önállóan pályázzák meg, hanem együttműködés
keretében, másrészt az utak nagy része állami tulajdonban és kezelésben áll.

A vizsgált időszakon belül az önkormányzatok által elnyert egy főre vetített for-
rásról megállapítható, hogy a települések 26,9%-a a hat év alatt (2013–2018 között)
nem jutott pályázati forráshoz. A települések 57,9%-a esetében pedig az egy főre
jutó pályázati forrás összege nem haladta meg a 100 ezer forintot. A 200 és 500 ezer
forintot nyert önkormányzatok aránya nem érte el a 10%-ot sem. Szintén elenyésző
(3,9%) volt azon települések száma, amelyek lakosságára 500 ezer forintnál több
pályázati forrás jutott 2010–2013-ban (4. ábra). A sok, ám kisebb összegű nyertes
pályázatból arra következtethetünk, hogy a programok célja nem a nagy összegű
források kiosztása lehetett, hanem sokkal inkább az, hogy szinte minden település
forráshoz juthasson.

4. ábra

A pályázati források egy főre jutó összege, 2010–2013
Distribution of grant funding per capita, 2010–2013

Az 500 fő alatti települések² önkormányzatainak pályázati aktivitása

Az 500 fő alatti lakosságszámú települések jellemzően a Dunántúl nyugati, illetve
déli, valamint Észak-Magyarország keleti részében találhatók. Összesen 972 telepü-
lés tartozott ebbe a kategóriába a vizsgálat során.

² Ez a kategória tartalmazza az 500 fős településeket is.

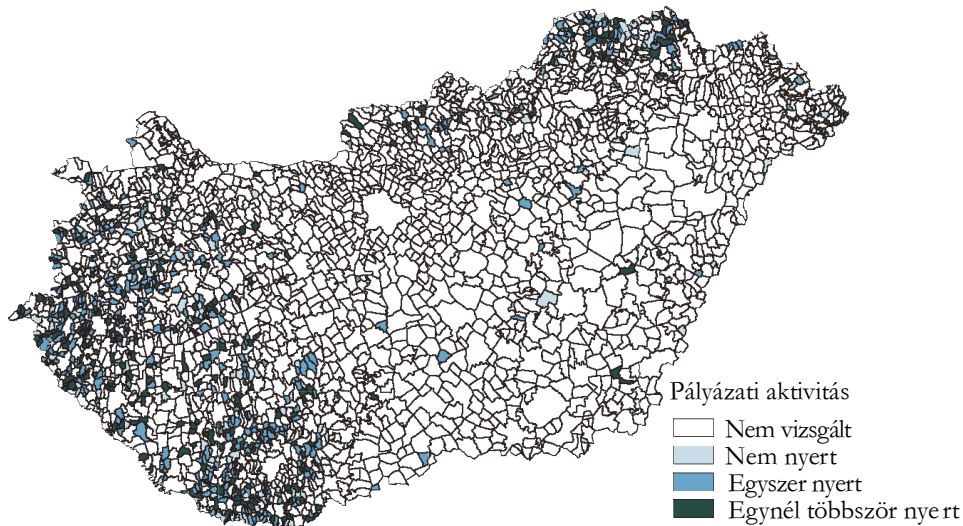

Az 500 fő alatti települések többségének sikeres volt a pályázati aktivitása, mivel háromnegyedük (74,5%) legalább egyszer elnyert valamilyen uniós pályázatot. Ez azt jelzi, hogy a települések többsége igyekezett uniós forrásokhoz jutni. Fontos azonban megjegyeznünk, hogy a két legsikeresebbnek számító pályázat kiírói és kezelői is a LEADER HACS munkaszervezetei voltak. Véleményünk szerint ez nagymértékben hozzájárulhatott a pályázatok sikerességéhez, továbbá a szubszidiaritás elvét³ igazolja a vidékfejlesztési célokat szolgáló pályázatok hatékony forráslelővétele, még a leginkább rászoruló aprófalvak esetében is.

5. ábra

Az 500 fő alatti önkormányzatok pályázati aktivitása az operatív programokban, 2010–2013

Application activity of municipalities with less than 500 inhabitants in the Operational Programmes, 2010–2013

Forrás: [2] alapján saját szerkesztés.

Az 500 fő alatti települések 30,5%-a legalább három pályázati felhívás keretében nyert (5. ábra). A legaktívabbak a forráslelővételekben a 200 és 300 lakosú települések voltak, a források 27,4%-a hozzájuk érkezett. A legkevésbé sikeresek a 300 és 400 lakosú települések voltak: a támogatásban nem részesült települések legmagasabb aránya (25,7%) ehhez a kategóriához tartozott. Fontos megjegyezni, hogy a nyertesek alacsonynak tűnő aránya nem biztos, hogy a valóságban is az, amennyiben figyelembe vesszük ezeknek a településeknek a pénzügyi erőforráskészletét/lehetőségeit (hitelfelvételi lehetőségek a pályázatok előfinanszírozásához; pénzügyi tartalékok

³ Az Európai Unió működésének egyik legfontosabb alapelve: minden döntést azon a szinten kell meghozni és végrehajtani, amely a lehető legalacsonyabb, és ahol egyben a lehető legnagyobb hozzájárítással rendelkezik.

megléte stb.). Továbbá az e településkategóriába tartozók többsége kötelező feladatait más településekkel közös hivatalt fenntartva látja el. Jellemzően önállóan nem tartanak fenn és működtetnek oktatási, nevelési, illetve szociális intézményeket, ezért nem is merül fel például ezeken a településeken ilyen jellegű pályázati igény/beruházás. A felsorolt tényezők mindegyike befolyással lehetett a pályázati aktivitásra és részvételre.

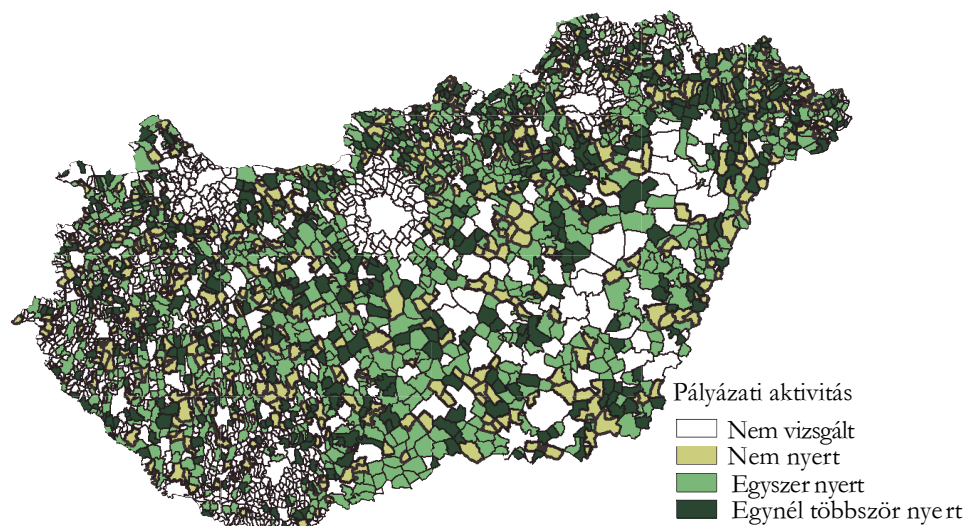
Az 500 fő feletti települések⁴ önkormányzatainak pályázati aktivitása

A települések többsége, 72,3%-a legalább egy nyertes pályázatot tudhatott magáénak a vizsgált évek valamelyikében. A nyertes települések területi eloszlása egyenletes volt (6. ábra). Ebben a kategóriában az egyszeri támogatásban részesült települések közül az 1000 és 1500 lakosúak voltak sikeresek, mivel a források 19,5%-a hozzájuk érkezett. A legalább három pályázatot nyert településeket vizsgálva megállapítható, hogy a nyertesek aránya 26,5% volt, kisebb az 500 fő alatti településeknél (30,5%). A nyertes települések térbeli koncentrációja esetükben sem figyelhető meg. A legsikeresebb településkategória szintén az 1000 és 1500 lakosú volt, a támogatások 19,0%-ának lehívásával.

6. ábra

Az 500 fő feletti önkormányzatok pályázati aktivitása az operatív programokban, 2010–2013

Application activity of municipalities with more than 500 inhabitants
in the Operational Programmes, 2010–2013

Forrás: [2] alapján saját szerkesztés.

⁴ Ez a kategória az 501 és annál több lakosú településeket tartalmazza.

Az 500 fő alatti települések mutatói és az elnyert pályázati források közötti kapcsolat

A főkomponens-elemzéssel az egymással korreláló települési mutatókat tártuk fel. A vizsgálat során a kutatás elején meghatározott mutatók közül a 0,5 alatti MSA-értékük miatt kizártuk: az önkormányzati támogatásokat, az iskolázottsággal, hulladékgazdálkodással, az adófizetők számával, kerékpárúttal, önkormányzati adókkal, elérési idővel és a nagyobb létszámú vállalkozásokkal összefüggőket. A faktorokkal szignifikáns kapcsolatot mutató pályázatok alapján következtethetünk a fejlesztések közvetett hatásaira.

A települési mutatók a vizsgált 6 évből (2013–2018) négyben 4 faktor, 2 évben pedig 5 faktor mentén rendeződtek. Az eredmények összesítése után a következő négy faktort azonosítottuk: aktív lakossági jellemzők, közösségi élet jellemzői, vállalkozói jelenlét, infrastrukturális ellátottság.

A kutatás következő lépése annak feltárása volt, hogy milyen a korreláció a mutatók, a faktorok, illetve a pályázati források között.

Az önkormányzatok ÚMVP falumegújítás pályázatai a helyi kisebb, 1–9 fős vállalkozások számának növekedéséhez járultak hozzá, illetve ösztönözték az új beruházásokat, építkezéseket. Mindez érthető, ha figyelembe vesszük, hogy ezen beruházások kivitelezési munkálatai során az önkormányzatok sok esetben a helyi vállalkozásokat részesítik előnyben, illetve a fejlesztések további egyéb kapcsolódó vállalkozások indulását ösztönözhetik. Ugyanakkor az is kimutatható, hogy egy-egy ilyen fejlesztés nem a szálláshely-szolgáltatást nyújtó vállalkozások számának növekedését idézi elő. A 10–19 fős vállalkozások működését is kevésbé érinti. Úgy tűnik, hogy az e pályázat keretében megvalósult fejlesztések népszerűsítéséhez egyelőre a helyi rendezvények sem járultak hozzá, ugyanis a fejlesztések nem voltak rájuk felfűzhetőek.

Az ÚMVP IKSZT-pályázatok megteremtették a közösségek civil szervezeteinek működési helyszíneit, viszont új közösségi szereplők, például új civil szervezetek létrejöttéhez nem járultak jelentős mértékben hozzá.

A ÚMVP vidéki örökség megőrzése pályázat keretében felújított épített örökségek népszerűsítését a jelenleginél jobb marketingstratégia szolgálja. Megmutatkozik ugyan a települések törekvése e téren a rendezvényeik és a rendezvényeket látogatók számának növelésére, de vizsgálatunk alapján ezen a téren még van fejlődési lehetőség. Az 500 fő alatti településekre vonatkozó eredményeket a 2. táblázat tartalmazza.

Nem volt kapcsolat a KEOP-pályázatok és a hulladékgazdálkodással kapcsolatos mutatók között. Ebben a településkategóriában nem volt vizsgálható továbbá a KÖZOP-, illetve a TIOP-pályázatok fejlődésre gyakorolt hatása sem.

2. táblázat

A pályázatok és a települési mutatók kapcsolata (500 fő alatt), 2010–2013
Relationship between funds and municipal indicators (less than 500 inhabitants),
2010–2013

Pályázati forrás megnevezése	Települési mutató	Kapcsolat erőssége
ÚMVP falumegújítás	Szálláshoz szolgáltatást nyújtó vállalkozások	Közepes pozitív kapcsolat: Pearson-féle együttható: $r=0,2$
	1 és 9 fős kisvállalkozások	Közepes pozitív kapcsolat: Pearson-féle együttható: $r=0,2$
	10 és 19 fős kisvállalkozások	Gyenge pozitív kapcsolat: Pearson-féle együttható: $r=0,1$
	Rendezvények száma	Gyenge pozitív kapcsolat: Pearson-féle együttható: $r=0,1$
	Építési engedélyek száma	Közepes pozitív kapcsolat: Pearson-féle együttható: $r=0,3$
ÚMVP IKSZT	Civil szervezetek száma	Gyenge pozitív kapcsolat: Pearson-féle együttható: $r=0,1$
	Nonprofit szervezetek száma	Gyenge pozitív kapcsolat: Pearson-féle együttható: $r=0,1$
ÚMVP vidéki örökség megőrzése	Rendezvények száma	Gyenge pozitív kapcsolat: Pearson-féle együttható: $r=0,1$
	Rendezvényeket látogatók száma	Gyenge pozitív kapcsolat: Pearson-féle együttható: $r=0,1$

Megjegyzés: A táblázatban csak a szignifikáns kapcsolatban álló mutatók szerepelnek.

A faktorok és a pályázati források közötti kapcsolat vizsgálata is az előbbiekkal közel azonos eredményeket hozott (3. táblázat).

3. táblázat

A pályázatok és a faktorok kapcsolata (500 fő alatt), 2010–2013
Relationship between funds and factors (less than 500 inhabitants), 2010–2013

Pályázati forrás	1. faktor ^{a)}	2. faktor ^{b)}	3. faktor ^{c)}	4. faktor ^{d)}
ÚMVP falumegújítás	Nincs összefüggés	Közepes kapcsolat: $r=0,3$	Gyenge kapcsolat: $r=0,1$	Nincs összefüggés
ÚMVP vidéki örökség megőrzése	Nincs összefüggés	Gyenge kapcsolat: $r=0,1$	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés
ÚMVP IKSZT	Nincs összefüggés	Közepes kapcsolat: $r=0,3$	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés
TÁMOP	Gyenge kapcsolat: $r=0,1$	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés
TIO P	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés
KEOP	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés
KÖZOP	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés

a) Aktív lakossági jellemzők; b) Közösségi élet jellemzői; c) Vállalkozói jelenlét; d) Infrastrukturális ellátottság.

Kutatásunk megerősítette, hogy a települések számára elsősorban a célzott vidékfejlesztési pályázatok bizonyultak sikeresnek és elérhetőnek. Ezek a pályázatok a 2. faktorial közepes, illetve gyenge kapcsolatban álltak. Előbbibe az ÚMVP falumegújítás, illetve az IKSZT-, míg az utóbbiba a vidéki örökség megőrzése pályázat tartozott. A pályázatok a közösségek találkozási pontjainak, valamint a rendezvényhelyszínek kialakításához járultak hozzá, tehát a települések közösségi életére voltak legnagyobb hatással. Kisebb mértékben, de volt némi élénkítő hatásuk a helyi kisvállalkozók működésére is. Az országos pályázatok közül egyedül a TÁMOP-pályázatból tudtak a települések hátrányos helyzetű csoportjai profitálni. A többi felhívás sikeressége ezeken a településeken, az alkalmazott módszer alapján, nem volt igazolható.

A kutatás következő fázisában a forrásadszorpciós részindexek számtani átlaga alapján meghatároztuk a települések FAIő értékét, majd ennek alapján az önkormányzatokból csoportokat képeztünk.

Az 500 fő alatti önkormányzatok forrásadszorpciós részindexek legkisebb értéke 0, a legmagasabb értéke 1 volt. A települések több mint háromnegyedében a részindexek százalékos megoszlása a minimumérték közelében volt, ami alacsony aktivitásra és kevés nyertes pályázatra utalt. A legalacsonyabb átlagos részindexe a KÖZOP-intézkedésnek, míg az átlagos legmagasabb részindexe a TÁMOP-intézkedésnek volt. Kivételt képeztek ez alól az ÚMVP falumegújítás, a KEOP-intézkedések, az ÚMVP vidéki örökség megőrzése, illetve a TÁMOP-intézkedések, ugyanis a települések nagy valószínűséggel több évben is pályázati forráshoz jutottak ezeken a jogcímeneken. Kevés olyan önkormányzat volt viszont, amely egy-egy pályázati kategórián belül mind a négy jogcímen nyertes volt. A részindexek szórása kicsi volt, ami azt jelenti, hogy az értékek nagy része az átlag körül szóródott. A részindexek összegzése után a számtani átlagukat vettük, így megkaptuk a települések FAIő értékét. Az 500 fő alatti önkormányzatok ezen indexei alapján, klaszterelemzés segítségével, két nagyobb csoportot alkottak.

Az I. klaszterben az önkormányzatok leginkább a hátrányos helyzetű csoportok megsegítése volt a cél, illetve a pályázatok döntő többsége ilyen célt szolgált. Mind ebből arra is következtethettünk, hogy ezeken a településeken a humán erőforrás oldalt negatív és kedvezőtlen adottságok jellemezték, illetve ez a terület igényli az önkormányzat megítélése alapján a legsürgősebb beavatkozásokat. A II. klaszterbe azok az önkormányzatok tartoztak, amelyeknél a hagyományápolásnak, az épített örökség megővésének elsőbbsége volt, illetve a szociálisan kedvezőtlen adottságokkal rendelkezők megsegítése is. Mindkét klaszterben megjelentek az energetikai fejlesztések. A pályázatok típusa alapján egyúttal következtethettünk azokra a kulturális értékekre, immateriális javakra és területi tőkére, amelyek még napjainkban is jelen vannak a vidéki településeken.

Az 500 fő feletti települések mutatói és az elnyert pályázati források közötti kapcsolat

A mutatók közül ebben a településkategóriában is előfordultak olyanok, amelyeket alacsony magyarázó erejük miatt ki kellett zárni az elemzésből. Ezek az iskolai végzettséghez, a hulladékgazdálkodáshoz, az önkormányzati támogatáshoz, az elérési időhöz, valamint a társadalmi szerkezethez és berendezkedéshez voltak köthetők.

A települési mutatók a vizsgált 6 évből egyben 4 faktor, 5 évben pedig 5 faktor mentén rendeződtek. Az eredmények összesítése után 5 faktort azonosítottunk: vállalkozói jelenlét; életmóddal összefüggő fogyasztói szokások; zöldebb lakás; társadalmi megmozdulásokra épülő szolgáltatások; egyéb szolgáltatások.

Az ÚMVP falumegújítás pályázat a nagyobb lélekszámú településeken kevésbé volt hatással a települések közösségeire, ugyan kismértékben elősegítette a rendezvények számának növelését.

Az ÚMVP IKSZT-pályázatok ebben a településkategóriában hozzájárultak a rendezvények, a civil szervezetek, valamint a nonprofit szervezetek számának növekedéséhez. A pályázatnak köszönhetően fokozatosan nőtt a közművelődési intézmények száma is.

A helyi rendezvények számát az ÚMVP vidéki örökség megőrzése pályázat is kedvezően befolyásolta. Valószínűsíthető, hogy a kistelepüléseknél hatékonyabb marketingtevékenységet folytattak, illetve több olyan jellegű kisvállalkozás volt ezen a településeken, amelyek az önkormányzati beruházásokhoz illeszkedő tevékenységet folytattak.

A környezettudatos gondolkodásról és életmódról tanúskodnak az önkormányzatok nyertes KEOP-pályázatai, amelyek a szelektív hulladékgyűjtés, illetve a veszélyes hulladék-gyűjtés megvalósítása révén hozzájárultak a tisztább vidéki környezet fennmaradásához.

A vidéki turizmus és a fenntartható környezettudatos élet vidéki térhódítását jelzi a KÖZOP-pályázatok és az önkormányzati kerékpárutak kialakításával mutatott közepes kapcsolat.

Az önkormányzatok elnyert TÁMOP-pályázatai azt a vidéki fiatalabb, szakképesítéssel rendelkező, munkanélküli generációval kapcsolatos társadalmi problémákat mutatják, amit a pályázat segítségével igyekeznek megoldani a települések (4. táblázat).

A nyertes TIOP-pályázatok és a vizsgálatba vont mutatók között nem volt szignifikáns kapcsolat.

4. táblázat

A pályázatok és a települési mutatók kapcsolata (500 fő felett), 2010–2013
 Relationship between funds and municipal indicators (more than 500 inhabitants),
 2010–2013

Pályázati forrás	Települési mutató	Kapcsolat erőssége
ÚMVP falumegújítás	Rendezvények száma	Gyenge pozitív kapcsolat: Pearson-féle együttható: $r=0,1$
ÚMVP IKSZT	Rendezvények száma	Gyenge pozitív kapcsolat: Pearson-féle együttható: $r=0,1$
	Civil szervezetek száma	Gyenge pozitív kapcsolat: Pearson-féle együttható: $r=0,1$
	Nonprofit szervezetek száma	Gyenge pozitív kapcsolat: Pearson-féle együttható: $r=0,1$
	Közművelődési intézmények	Gyenge pozitív kapcsolat: Pearson-féle együttható: $r=0,1$
ÚMVP vidéki örökség megőrzése	rendezvények száma	Gyenge pozitív kapcsolat: Pearson-féle együttható: $r=0,1$
	1 és 9 fős kivállalkozások száma	Gyenge pozitív kapcsolat: Pearson-féle együttható: $r=0,1$
KEOP	Szelektív hulladékgyűjtés	Gyenge pozitív kapcsolat: Pearson-féle együttható: $r=0,1$
	Veszélyeshulladék-gyűjtés	Közepes pozitív kapcsolat: Pearson-féle együttható: $r=0,3$
KÖZOP	Önkormányzati kerékpárút	Közepes pozitív kapcsolat: Pearson-féle együttható: $r=0,3$
TÁMOP	Munkanélküliség ráta	Gyenge pozitív kapcsolat: Pearson-féle együttható: $r=0,1$
	0 és 17 éves korosztály	Gyenge pozitív kapcsolat: Pearson-féle együttható: $r=0,1$
	Szakmai vizsgát tett fiatalok	Gyenge pozitív kapcsolat: Pearson-féle együttható: $r=0,1$

Megjegyzés: A táblázatban csak a szignifikáns kapcsolatban álló mutatók szerepelnek.

A faktorok és a pályázati források közötti kapcsolat vizsgálata is az előzőekben ismertettektől lényegesen eltérő eredményeket hozott (5. táblázat).

5. táblázat

A pályázatok és a faktorok kapcsolata (500 fő felett), 2010–2013
Relationship between funds and factors (more than 500 inhabitants), 2010–2013

Pályázati forrás	1. faktor ^{a)}	2. faktor ^{b)}	3. faktor ^{c)}	4. faktor ^{d)}	5. faktor ^{e)}
ÚMVP falu- megújítás	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés	Gyenge kapcsolat: $r=0,1$	Nincs összefüggés
ÚMVP vidéki örökség megőr- zése	Gyenge kapcsolat: $r=0,1$	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés	Gyenge kapcsolat: $r=0,1$	Nincs összefüggés
ÚMVP IKSZT	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés	Gyenge kapcsolat: $r=0,1$	Nincs összefüggés
TÁMOP	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés
TIOP	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés
KEOP	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés	Gyenge kapcsolat: $r=0,1$	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés
KÖZOP	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés	Nincs összefüggés

a) Vállalkozói jelenlét; b) Életmóddal összefüggő fogyasztói szokások; c) Zöldebb lakás; d) Társadalmi meg-
mozdulásokra épülő szolgáltatások; e) Egyéb szolgáltatások.

Ebben a településkategóriában a célzott vidékfejlesztési pályázatoknak is volt hatása. Mindhárom ÚMVP-pályázat csupán egyetlen faktorról (4. faktor) állt gyenge kapcsolatban. Rajtuk keresztül elsősorban a közösségek kialakulását befolyásoló tényezőket (közösségi szinterek, intézmények) fejleszthették a települések, bár hatásuk lényegesen kisebbnek bizonyult az 500 fő alatti településekhez képest. Valószínűsíthető, hogy a pályázatok kivitelezésekor sem a helyi kisvállalkozásokat részesítették előnyben, az ÚMVP vidéki örökség megőrzése pályázat kivételével, amely a helyi vállalkozóknak is kedvezőbb feltételeket teremtett. A pályázatoknak nem volt kimutatható hatása az életmóddal összefüggő fogyasztói szokásokra és az egyéb szolgáltatásokra, ennek oka azonban némileg magyarázható a speciális fejlesztési célokkal. Az országos pályázatok közül csupán a KEOP-pályázat tekinthető népszerűnek ezen a csoporton belül. A fejlesztések a települések természetes környezethez jobban igazodó működését segítették elő. A többi pályázat semmilyen kapcsolatot nem mutatott a faktorokkal.

A kutatás következő fázisában a forrásadszorpciós részindexek eredményeinek számtani átlaga alapján meghatároztuk a települések FAIő értékét, majd az önkormányzatokat ennek alapján csoportokba rendeztük.

Az 500 fő feletti önkormányzatok körében a forrásadszorpciós részindexek legkisebb értéke 0, a legmagasabb értéke 1 volt. A KÖZOP pályázati intézkedés kivételével, esetében ugyanis a maximumérték 0,6 volt. A települések részindexei nagyrészt a minimumérték közelében koncentráálódtak, ami alacsony aktivitásra és kevés nyer-

tes pályázatra utalt. A legalacsonyabb részindex ebben a településkategóriában szintén a KÖZOP-intézkedéshez kapcsolódott. A legmagasabb részindexe a KEOP-, valamint a TÁMOP-intézkedéseknek volt ebben a településkategóriában. Magas pályázati hajlandóságra utalt az ÚMVP falumegújítás, valamint vidéki örökség megőrzése intézkedések részindexe is. Ezekből a pályázati forrásokból a települések több éven keresztül fejlesztéseket valósíthattak meg. A részindexek maximumértékei is azt mutatták, hogy kevés önkormányzat tudott a vizsgált időszakon belül minden évben forráshoz jutni.

Az 500 fő feletti kategóriában a forrásadszorpciók indexek alapján a települések többsége (86%-a) az I. klaszterbe került. Ebben a klaszterben a települések többsége az épített örökség megújítására, illetve védelmére nyert pályázatot. Kevésbé volt jellemző rájuk a közösségen belüli hátrányos helyzetű csoportokat felzárkóztató pályázat. Mindezekből az is feltételezhető, hogy egyfelől ezek a települések rendelkeznek épített kulturális örökséggel, illetve az 500 fő alatti településekkel ellentétben nincs olyan mértékű szociális jellegű problémájuk, amelyet pályázat segítségével kellene az önkormányzatoknak megoldaniuk.

Összegzés

A pályázatok térbeli vizsgálata alapján megállapítható, hogy a kifejezetten vidékfejlesztést célzó pályázatok területi lefedettsége egyenletes volt 2010 és 2013 között. A többi operatív programról a térbeli vizsgálatok eredményei alapján ugyanez már nem állapítható meg. Az összes vizsgált település viszonylatában a célzott vidékfejlesztési pályázatok közül az ÚMVP falumegújítás volt a legsikeresebb, amelyre a települések csaknem háromnegyede nyert támogatást. Ezek 90%-a 5000 fő alatti település volt. A második leggyakoribb pályázat az ÚMVP vidéki örökség megőrzése volt. Itt szintén a nyertes települések 90%-a 5000 fő alatti volt. A középmezőnybe tartozott az ÚMVP IKSZT-pályázat, amely a 3000 fő alatti települések körében volt a legsikeresebb. Az országos pályázati felhívások esetében a nyertes önkormányzatok százalékos aránya jóval kisebb (8–23 %) volt. A pályázati aktivitást tekintve az 500 fő alatti települések háromnegyede legalább egyszer, több mint egynegyedük pedig legalább háromszor nyert pályázatot a vizsgált időszakon belül. A legaktívabban a 200–300 fős települések voltak. Az 501 és tízezer fő közöttiek körében legaktívabbnak az 1000–1500 fős települések bizonyultak 2010 és 2013 között.

A statisztikai vizsgálatok eredményeként a települési mutatókat faktorokba rendeztük. Ezek jellemzően a lakosság társadalmi összetételével, a közösségek kialakulásához szükséges humán és intézményi háttérrel, a helyi vállalkozókkal, illetve a települések infrastrukturális adottságaival álltak összefüggésben. Az önkormányzati pályázatok és a faktorok közötti vizsgálat az 500 fő alatti települések esetében a célzott vidékfejlesztési pályázatok eredményességét igazolta, míg az 500 fő felettieknél ezek a célzott fejlesztések lényegesen kisebb mértékben hasznosultak. A na-

gyobb lakosság számú településeknél az országos pályázatok közül kizárólag a KEOP-felhívás bizonyult statisztikailag is igazoltan eredményesnek.

A pályázatok és települési mutatók közötti gyenge korrelációs kapcsolatokról, illetve a támogatások nagyságrendjéből arra következtethetünk, hogy ezek a pályázatok azt a célt szolgálták, hogy minél több település nyertes legyen.

A vidékfejlesztési program keretében meghirdetettek közül is inkább a kisebb lakosság számú településeken voltak jellemzőek a közösségi színtereket kialakító (ÚMVP IKSZT) fejlesztések. Véleményünk szerint a jövőben továbbra is indokolt hasonló jellegű, a közösségfejlesztéshez, illetve a vidékfejlesztéshez kapcsolódó pályázatok kiírása, mivel célzottan a vidéki önkormányzatokat szólítják meg, és számukra is elérhető nagyságrendű beruházások megvalósítását teszik lehetővé. Ugyanakkor fokozott figyelmet kellene fordítani azokra az önkormányzatokra is, amelyek egyáltalán nem jutottak forráshoz. További vizsgálatok tárgyát képezheti passzivitásuk okának feltárása, és ennek függvényében különböző ösztönzőket lehetne alkalmazni esetükben, vagy speciális fejlesztési programok is készülhetnének számukra.

A vizsgálati eredmények értékelése során nem szabad figyelmen kívül hagynunk a rendszerből adódó korlátokat, illetve az önkormányzatok korlátait sem. Előbbiek közé sorolható – véleményünk szerint – a központi adatbázisok adatállománya, amelyek módszertana bizonyos időközönként változik, ezért egyes változók hosszabb időszakra vonatkozóan nem vizsgálhatók. (A kutató ilyen esetben kénytelen a rendelkezésre álló adattartalommal elvégezni a vizsgálatát.) Ugyancsak rendszerszintű probléma, hogy az egyes pályázati jogcímek eredményei nem minden esetben követhetők részletesen a meglévő adatbázisokban. Ilyen például a környezeti beruházások nyomon követése, amelynek csak országos eredményei érhetőek el, de települési szintű nem. A pályázatok hatásainak vizsgálata éppen ezért időnként a kutatók asszociációs képességére korlátozódik. További nehézséget jelent az ilyen jellegű területi vizsgálatok során, hogy az elérhető statisztikai adatok nem tekinthetők a pályázó által elért eredmények indikátorainak. A pályázati források és ezek hatékonysága, eredményessége abban az esetben lenne könnyebben értelmezhető, ha a pályázatokban amúgy is elvárásaként megfogalmazott hatás-, illetve eredményindikátorok valamilyen adatbázis formájában elérhetővé válnának, legalább a kutatók számára. Az indikátorok segítségével realisabb, árnyaltabb kép körvonalazódna egy-egy beavatkozás, fejlesztés eredményességéről, már csak azért is, mivel azok figyelembe veszik a helyi sajátosságokat. Hasznos lenne ugyanakkor a program értékelői számára is, hiszen így a pályázók által kitűzött fejlesztési célok teljesülése konkrétan, nyilvánvalóbb lenne, ami az operatív programok sikerét is jobban alátámasztaná. Az önkormányzatok, illetve a települések nagysága meghatározó és egyben korlátozó tényező is lehet a fejlesztéseknél. Az önkormányzatok pozíciójukból eredően, lévén költségvetési szervek, eleve meghatározott bevétellel rendelkeznek. A kistépülések kis költségvetéssel, esetleg ingatlan nélkül kevésbé jelenthetnek biztosítékot a pályázatok kivitelezéséhez szükséges pénzüsszeget hitelező bankok számára. To-

vábbi korlátot jelent megítélésünk szerint az is, hogy az önkormányzatok nem pályázhatnak például gazdasági jellegű pályázatokra sem, így tehát nem is várható el tőlük a helyi gazdaság élénkítése közvetlen módon vagy pályázat formájában. A kistelepülések likviditáshiányának egyik lehetséges megoldását, illetve fejlődési lehetőségeit ezen a téren abban jelölhetjük meg, hogy egy-egy fejleszteni szándékozott területen, saját speciális adottságaikat, lehetőségeiket szem előtt tartva együttműködnek más településekkel és közösen képviselik érdekeiket.

Köszönetnyilvánítás

A szerzők köszönetet mondanak Gaál Mártának az értékes észrevételekért.

Melléklet

M1. táblázat

A településsoros elemzés indikátorkészlete Municipal indicators

Mutató megnevezése	Mérték- egység	Adatgaz- da	2013– 2018	2010– 2013
Gazdasági mutatók				
Működő társas vállalkozások; Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás (TEÁOR'08: I) (az év során, vállalkozásdemográfia szerint, ezer lakosra)	darab	TeIR	x	
Kiskereskedelmi üzletek (gyógyszertárak nélkül) (ezer lakosra)	darab	TeIR	x	
Szja-fizető, összesen (ezer lakosra)	fő	NAV	x	
1–9 fős működő vállalkozások (az év során, vállalkozásdemográfia szerint, ezer lakosra)	darab	TeIR	x	
10–19 fős működő vállalkozások (az év során, vállalkozásdemográfia szerint, ezer lakosra)	darab	TeIR	x	
20–49 fős működő társas vállalkozások (az év során, vállalkozásdemográfia szerint, ezer lakosra)	darab	TeIR	x	
Telekadó: átlagos mérték/négyzetméter (ezer lakosra)	forint	TeIR	x	
Építményadó (lakás után: négyzetméterre átlagosan, ezer lakosra)	forint	MÁK	x	
Magánszemélyek kommunális adója (éves átlag, ezer lakosra)	forint	MÁK	x	
Helyi iparüzési adó (ideiglenes jelleggel végzett tevékenység után: napi átlag, ezer lakosra)	forint	MÁK	x	
Infrastrukturális mutatók				
Gázfogyasztó háztartás (ezer lakosra)	darab	TeIR	x	
Internet-előfizetések (ezer lakosra)	darab	TeIR	x	
Az év folyamán kiadott új építési engedélyek és egyszerű bejelentések alapján létesítendő lakások száma (ezer lakosra)	darab	TeIR	x	
Takarékszövetkezeti fiókok száma (ezer lakosra)	darab	GeoX Kft.	x	
Bankfiókok száma (ezer lakosra)	darab	GeoX Kft.	x	
Önkormányzati kerékpárút, közös gyalog- és kerékpárút hossza	kilométer	TeIR	x	
Budapest elérési ideje közúton, a leggyorsabb úton	perc	TeIR	x	
Járászhely elérési ideje közúton, a leggyorsabb úton	perc	TeIR	x	
Megyeszékhely elérési ideje közúton, a leggyorsabb úton	perc	TeIR	x	

(A táblázat a következő oldalon folytatódik.)

(Folytatás.)

Mutató megnevezése	Mérték- egység	Adatgaz- da	2013– 2018	2010– 2013
Társadalmi mutatók				
Nyilvántartott álláskeresők összesen (ezer lakosra)	fő	KSH	x	
Belföldi vándorlási mérleg ezer lakosra jutó aránya	fő	KSH	x	
Egyéb önkormányzati támogatásban részesítettek száma (pénzbeli és természetbeni) (ezer lakosra)	fő	TeIR	x	
Nonprofit szervezetek száma összesen (ezer lakosra)	darab	TeIR	x	
Civil szervezetek száma (ezer lakosra)	darab	TeIR	x	
0–17 évesek száma a lakosságból (ezer lakosra)	fő	KSH	x	
60 évesnél idősebb lakosok megoszlása a lakosságból	%	KSH	x	
Kulturális rendezvények (ezer lakosra)	darab	TeIR	x	
Kulturális rendezvényeken részt vevők száma (ezer lakosra)	fő	TeIR	x	
Közművelődési intézmények (ezer lakosra)	darab	TeIR	x	
Eredményes érettségi vizsgát tett tanulók a nappali oktatásban (ezer lakosra)	fő	TeIR	x	
Sikeressé szakmai vizsgát tett tanulók (ezer lakosra)	fő	TeIR	x	
Szakközépiskolában sikeres szakmai vizsgát tett tanulók (ezer lakosra)	fő	TeIR	x	
Környezeti mutatók				
Lakosságtól elkülönített gyűjtéssel elszállított települési hulladék (a lakosságtól elszállított települési hulladék %-ában)	%	TeIR	x	
Közcsatornahálózatba bekapcsolt lakások	%	TeIR	x	
Az összes ártalmatlanított települési hulladékból komposztálással hasznosított települési hulladék	%	TeIR	x	
Az összes ártalmatlanított települési hulladékból anyagában hasznosított hulladék	%	TeIR	x	
Veszélyes hulladékok keletkezett mennyisége (ezer lakosra)	kilo- gramm	ITM	x	
Ezer lakosra pályázatban elnyert támogatási összeg				
ÚMVP vidéki örökség megőrzése	forint	TeIR		x
ÚMVP falumegújítás	forint	TeIR		x
ÚMVP IKSZT	forint	TeIR		x
TIOP	forint	TeIR		x
TÁMOP	forint	TeIR		x
KÖZOP	forint	TeIR		x
KEOP	forint	TeIR		x

Forrás: Lukovics (2008), Kis–Goda (2013) alapján saját szerkesztés.

IRODALOM

- AGG, Z. (2013): Helyhatóságok vagy önkormányzatok: A helyi igazgatási rendszer átszervezése Magyarországon *Comitatus: Önkormányzati Szemle* 23 (215): 5–7.
- BARTKE, I. (1985): A területfejlesztési politika Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Budapest. Idézi: TÓTH, B. I. (2013a): Időszerű áttekintés: területi fejlettségi vizsgálatok Magyarországon az ezredforduló után *E-conom* 2 (1): 76–89.
- BENCSIK, A. (2017): A helyi önkormányzatok (pénzügyi) autonómiájáról *Pro Publico Bono–Public Administration, Magyar Közigazgatás* 5 (1): 56–69.
- BÓDI, F.–BÓHM, A. (2000): *Sikeres helyi társadalmak Magyarországon* Agroinform Kiadóház, Budapest.
- BÓDI, F.–FEKETE, A. (2006): Fejlesztések és igények a vidéki önkormányzatokban az EU csatlakozás után *A FALU* 21 (3): 31–41.
- BODOR, Á.–GRÜNHUT, Z. (2014): Dilemmák a területi tőke modelljének alkalmazhatóságáról. A társadalmi tőke problémája Camagni elméletében *Tér és Társadalom* 28 (3): 3–17. <https://doi.org/10.17649/TET.28.3.2602>
- BÓHM, A. (1999): *A XX. századi magyar társadalom* Korona Kiadó, Budapest.
- CZENE, ZS.–RICZ, J. (2010): *Területfejlesztési füzetek 2. – Helyi gazdaságfejlesztés – Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok* VÁTI Nonprofit Kft., Budapest
- CSÉPAINÉ SZÉLL, P. (2011): Helyi közigazgatási reform Magyarországon *Hadmérnök* 6 (4): 129–139.
- CSURGÓ, B. (2007): Képek és képzetek a mai magyar vidékről. In: KOVÁCH, I. (szerk.): *Városiak és vidékiek* pp. 45–67., L'Harmattan–MTA PTI, Budapest.
- DOBOS, G. (2018): *A magyar önkormányzati rendszer autonómiájának empirikus elemzése* Doktori (PhD-) értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.
- ENYEDI, GY. (1980): *Falvaink sorsa* Gyorsuló idő, Magvető Kiadó, Budapest.
- ENYEDI, GY. (2000): Globalizáció és a magyar területi fejlődés *Tér és Társadalom* 14 (1): 1–10. <https://doi.org/10.17649/TET.14.1.554>
- ENYEDI, GY. (2004): Regionális folyamatok a poszt szocialista Magyarországon *Magyar Tudomány* 111 (9): 935–941.
- FARAGÓ, L. (2016): Társadalmi-területi egyenlőtlenségek *Tér és Társadalom* 30 (3): 118–123. <https://doi.org/10.17649/TET.30.3.2803>
- FARKAS, J. ZS.–KOVÁCS, A. D. (2018): Kritikai észrevételek a magyar vidékfejlesztésről a vidékfeldrajz szempontjából *Területi Statisztika* 58 (1): 57–83. <http://doi.org/10.15196/TS580103>
- FEIK, CS. (2016): A polgármesteri hivatalok irányítása és vezetése, az abban közreműködők feladat- és hatásköre *Pro Publico Bono–Magyar Közigazgatás* 2 (4): 120–143.
- GAJDUSCHEK, GY. (2012): Változások az önkormányzati rendszerben: egy értelmezési kísérlet *Fundamentum* 2012 (2): 61–73. Idézi: DOBOS, G. (2018): *A magyar önkormányzati rendszer autonómiájának empirikus elemzése* Doktori (PhD-) értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.
- GODA, P. (2012): *Új rendszerszemléletű helyzetfeltárási módszer a vidéki területek fejlesztésében* Doktori (PhD-) értekezés, SZIE, Gödöllő.
- GODA, P.–KASSAI, ZS. (2011): A 2004–2010 közötti gazdaság- és regionális fejlesztő operatív programok összehasonlító kistérségi vizsgálata *Gazdaság & Társadalom* 3 (2): 93–110.

- HAGGETT, P. (2006): *Geográfia. Globális szintézis* Typotex Kiadó, Budapest.
- HAHN, CS. (2004): A térségi fejlődést befolyásoló tényezők Magyarországon *Területi Statisztika* 44 (6): 544–563.
- HORVÁTH, E. (2013): *Kicsik között a legkisebbek – a törpefalvak sikerességének kulctényezői* Doktori (PhD-) értekezés, Széchenyi István Egyetem, Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Győr.
- HORVÁTH, M. T.–JÓZSA, Z. (2016): Az államigazgatás helyi és területi szervei: koncentráció és koncentrátum. In: *A magyar jogrendszer állapota* pp. 564–582., MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet, Budapest.
- JÓNA, GY. (2013): A területi tőke fogalmi megközelítései *Tér és Társadalom* 27 (1): 30–51. <https://doi.org/10.17649/TET.27.1.2449>
- KABAI, G.–SZABÓ, P. (2016): A hazai fejlesztéspolitika és térszervezés kapcsolódásának változása az európai uniós csatlakozás tükrében *Közép-Európai Közlemények* 9 (1): 7–21.
- KASSAI, ZS. (2012): *A LEADER program mint helyi partnerség kérdései Magyarországon* Doktori (PhD-) értekezés, SZIE, Gödöllő.
- KASSAI, ZS. (2018): The examination of social capital in Hungarian rural communities: The case of Bátya village *Studia Mundi – Economica* 5 (3): 102–112.
- KIS, M.–GODA, P. (2013): Pest megye településeinek versenyképességi térképe. Új hangsúlyok a területi fejlődésben. In: LUKOVICS, M.–SAVANYA, P. (szerk.): *Új hangsúlyok a területi fejlődésben* pp. 116–128., JATEPress, Szeged.
- KOVÁCH, I. (2012): *A vidék az ezredfordulón* Argumentum–MTA szociológiai Kutatóintézet, Budapest.
- KOVÁCH, I.–KRISTÓF, L. (2006): Non-agricultural economies as a factor of rural sustainable development in Hungary. In: GORLACH, K.–KOVÁCH, I. (eds.): *Local food production, non-agricultural economies and knowledge dynamics in rural sustainable development* HAS Institute for Political Science, Budapest.
- KULCSÁR, L.–OBÁDOVICS, C. (2016): Népeségdramatika és társadalmi szerkezet *Területi Statisztika* 56 (4): 390–414. <https://doi.org/10.15196/TS560403>
- LACKÓ, L. (1987): A területi fejlődés egységes értelmezése *Tér és Társadalom* 1 (1): 67–75. <https://doi.org/10.17649/TET.1.1.6>
- LASUÉN, J. R. (1973): Urbanisation and development – the temporal interaction between geographical and sectoral clusters *Urban Studies* 10 (2): 163–188. <https://doi.org/10.1080/00420987320080281>
- LENGYEL, I. (2013): A területi különbségek hazai alakulásának kulcmomentumai *Közép-Európai Közlemények* 6 (1–2): 227–237.
- LUDESCHER, G. (2017): A vidék változása *Acta Medicinæ et Sociologica* 8 (25): 26–43. <https://doi.org/10.19055/ams.2017.8/25/3>
- LUKOVICS, M. (2008): *Térségek versenyképességének mérése* JATE Press, Szeged.
- MEGYESI, B. (2007): A magyar lakosság vidékkel kapcsolatos attitűdjei. A tudás- és imázs-használat hatásai a vidéki Magyarországon. In: KOVÁCH, I. (szerk.): *Vidékiek és városiak. A tudás- és imázs-használat hatásai a vidéki Magyarországon* pp. 27–43., L'Harmattan – MTA PTI, Budapest.
- MOLNÁR, M. (2013): Factors of success in case of local society deturope *The Central European Journal of Regional Development and Tourism* 5 (3): 63–70.

- MULLER, E. K. (1977): Regional urbanization and the selective growth of towns in North American regions *Journal of Historical Geography* 3 (1): 21–39.
[https://doi.org/10.1016/0305-7488\(77\)90142-6](https://doi.org/10.1016/0305-7488(77)90142-6)
- NAGY, A. (2006): A decentralizált területfejlesztési támogatások pályázati rendszereinek 2004. évi tapasztalatai *Területi Statisztika* 46 (1): 3–12.
- NEMES, G.–VARGA, Á. (2015): Társadalmi innováció és társadalmi tanulás a vidékfejlesztésben – Sikerek, problémák, dilemmák. In: „Mérleg és kihívások” IX. Nemzetközi tudományos konferencia („Balance and challenges” IX. International scientific conference) a Gazdaságtudományi Kar megalapításának 25. évfordulója alkalmából pp. 434–444., Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Miskolc.
- NEMES NAGY, J.–TAGAI, G. (2009): Területi egyenlőtlenségek, térszerkezeti determinációk *Területi Statisztika* 49 (2): 152–169.
- OBÁDOVICS, CS. (2006): *Területi Információs Rendszer adatfeldolgozás módszerei* Egyetemi jegyzet, Szent István Egyetem, Budapest.
- PÁLNÉ KOVÁCS, I. (2013): Közigazgatási földrajz. In: JENEY, L.–KULCSÁR, D.–TÓZSA, I.: *Gazdaságföldrajzi tanulmányok közgazdászoknak* pp. 285–302., Gazdaságföldrajz és Jövő kutatás Tanszék Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.
- PÁLNÉ KOVÁCS, I. (2016): A magyar területi közigazgatási reformok főbb állomásai. In: PÁLNÉ KOVÁCS, I. (szerk.): *A magyar decentralizáció kudarca nyomában* pp. 73–85. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, Pécs.
- PUPEK, E. (2006): Nonprofit szervezetek, szubszidiaritás, fejlesztéspolitika *Területi Statisztika* 46 (1): 47–63.
- RECHNITZER, J.–SMAHÓ, M. (2011): *Területi politika* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SAJTOS, L.–MITEV, A. (2007): *SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv* Alinea Kiadó, Budapest.
- SALAMIN, G. (2006): A területi tervezés funkciójáról és aktuális feladatairól *Területi Statisztika* 46 (4): 367–378.
- SHISHMANOVA, M. (2010): Central and peripheral regions – a topical problem in regional policy *Збірник прадова Географског института „Јован Цвијух” САНУ* 60 (1): 87–105.
- SIVÁK, J. (2014): Az önkormányzati rendszer rendszerszemléletben *Pénzügyi Szemle* 59 (3): 301–315.
- TÓTH, B. I. (2013): *A területi tőke szerepe a regionális- és városfejlesztésben – Esettanulmány a bazsai középvárosok példáján* Doktori (PhD-) értekezés, NyME, Sopron.
- TÖMPE, F. (2007): *A társadalmi tőke mértékének és hatásának vizsgálata a farmgazdaságok körében* Szent István Egyetem, Gödöllő.
- WALLERSTEIN, I. (1974): *The modern world-system* Academic Press, New York.
- ZONGOR, G. (2020): Egyedül nem megy (még az önkormányzatoknak sem) *Comitatus: Önkormányzati Szemle* 30 (236): 42–53.

INTERNETES HIVATKOZÁS

- SOMLYÓDYNÉ PFEIL, E. (2020): A vidéki térségek felzárkóztatásának feltételei és eszközei uniós szemszögből – Visszatérés az endogén erőforrásokra alapozott fejlesztési szemlélettől az újraelosztó támogatáspolitikához Magyarországon *Tér és Társadalom* 34 (4): 18–44. <https://doi.org/10.17649/TET.34.4.3298>
(letöltve 2022. július)

SWINBURN, G.–GOGA, S.–MURPHY, F. (2004): *A helyi gazdaságfejlesztés kézikönyve* Bertelsmann Stiftung, Gütersloh; UK DFID, London; The World Bank, Washington, D.C.
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/211891468140975725/pdf/337690HUNGARIAN0led1primer01PUBLIC1.pdf> (letöltve 2022. július)

HONLAPOK/ADATBÁZISOK

- [1] KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (KSH):
<https://statinfo.ksh.hu/Stainfo/haDetails.jsp?query=kshquery&lang=hu>
(letöltve: 2018. december)
- [2] ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI ÉS TERÜLETRENDEZÉSI INFORMÁCIÓS RENDSZER (TeIR): <https://www.oeny.hu/oeny/teir/#/tablo/5> (letöltve: 2021. február)
- [3] NEMZETI ADÓ- ÉS VÁMHIVATAL (NAV): <https://nav.gov.hu/> (letöltve: 2021. február)
- [4] MAGYAR ÁLLAMKINCSTÁR (MÁK): <https://www.allamkincstar.gov.hu/>
(letöltve: 2020. december)
- [5] GEOX KFT.: <https://geox.hu/terinformatikai-megoldasok/terinformatikai-adatbazisok/cimadatbazisok/> (letöltve: 2021. február)
- [6] INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI MINISZTERIUM (ITM):
<https://2015-2019.kormany.hu/hu/innovacios-es-technologiai-miniszterium/szervezet> (letöltve: 2021. február)
- [7] MAGYARORSZÁG KORMÁNYA (Széchenyi 2020): <https://www.palyazat.gov.hu/>
(letöltve: 2021. február)